

Inventari d'instruments, tècniques, processos i centres de producció tèxtils tradicionals a la Val d'Aran*

Isabel de la Fuente i Castelló

El projecte d'inventari sobre la indústria tèxtil tradicional a la Val d'Aran, presentat pel Museu dera Val d'Aran (MVA) a la convocatòria dels Programes de Recerca any 2001 de l'inventari de Patrimoni Etnològic de Catalunya, s'emmarca dins la política del Conselh Generau dera Val d'Aran de documentar, conservar i difondre el patrimoni etnològic aranès. Així, el projecte sorgí de la necessitat de fer un estudi etnogràfic que proporcionés la base documental per a la musealització de l'antiga fàbrica de llana de Vielha, recentment adquirida pel Conselh Generau, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vielha, i destinada a convertir-se en una nova secció del MVA.¹ Amb aquesta adquisició, el Conselh Generau d'Aran i l'Ajuntament de Vielha emprenen la missió de conservar un dels elements més singulars del ric patrimoni etnològic aranès, el qual els permetrà dinamitzar turísticament el sector del barri antic de la vila de Vielha, capital de l'Aran, mitjançant la creació d'un equipament cultural d'interès patrimonial i museogràfic.

La recerca, dirigida per Josèp Boya, historiador, museòleg i membre del Patronat del MVA, en representació del Conselh Generau d'Aran, i realitzada per Isabel de la Fuente, historiadora i museòloga, ha tingut com a objectius principals, tant l'inventari dels instruments, les tècniques i els processos de producció de la indústria tèxtil tradicional aranesa durant els segles XIX i XX, com la documentació de la història i el funcionament de l'antiga fàbrica de llana de Vielha. La recerca s'inicia en els orígens de l'activitat de la indústria tèxtil pirinenca a l'acabament del segle XVIII, a través de l'anàlisi de les fonts conservades; segueix amb la documentació de la

història de la fàbrica de llana de Vielha (f. XIX-1970); continua amb l'inventari de les màquines i l'utillatge conservats en aquest edifici i en els fons del Museu dera Val d'Aran; i finalitza amb la sèrie d'entrevistes fetes a les persones que estigueren vinculades a l'activitat de la fàbrica al llarg de la seva existència.

El coneixement d'aquest tipus d'indústries en època contemporània i dins el territori dels Pirineus occidentals és pràcticament inexistent, aspecte que posa de manifest l'entitat del conjunt patrimonial de l'antiga fàbrica de llana de Vielha com a exemple paradigmàtic de la introducció de la mecanització en el procés de fabricació tèxtil del començament del segle XX. En efecte, l'elaboració del teixit és inherent a la necessitat humana de protegir-se de l'entorn i ha desenvolupat, des de temps immemorials, un utillatge i unes tècniques específiques. Per altra part, en el cas de l'àrea geogràfica pirinenca i, concretament, del territori de la Val d'Aran, ha significat, a més, la creació d'una economia autàrquica i amb unes particularitats pròpies, a les quals cal afegir la riquesa dels recursos naturals al seu abast, especialment de l'aigua, com a element cabdal per a la implantació dels molins hidràulics i dels batans preindustrial.

L'informe de Francisco de Zamora, fet entre 1788 i 1789, una de les fonts estadístiques més antigues de què disposem, ens permet documentar l'existència de diversos batans a les viles d'Arties, Vilac, Bossòst i Vielha, els quals resultaven insuficients a les necessitats de la població, motiu pel qual Zamora recomanà la conveniència de desenvolupar una o diverses indústries tèxtils a la zona.² Posteriorment, les dades proporcionades per la Junta General de Comerç del 1790, i el Dic-

cionari de Pasqual Madoz del 1840, remarquen la rendibilitat de situar una indústria tèxtil a l'Aran, tant pel que fa a la qualitat de la matèria primera com per la necessitat de mecanitzar el procés artesà.³ La fàbrica, tanmateix, no fou creada fins a l'acabament del segle XIX i gràcies a la iniciativa de Josèp Portolés Lafuste (v. 1858- v.1936), originari de la vila de Vielha. Abans de muntar-la, però, va anar a Miremont de Comenges, molt a prop de Sant Gaudens, d'on procedia la seva família materna, per tal d'estudiar el funcionament i comprar la maquinària necessària per poder construir-ne una a Vielha.

La importància de la indústria tèxtil en les regions de Migdia Pirineus i dels Alts Pirineus significà el punt de partença d'un gran nombre de les indústries que, com en el cas de Vielha, se situaren a la zona pirinenca. Des de l'acabament del segle XVIII, els centres de Sant Beà, Sant Gaudens, Sarrancolin, Llorda, Cierps i Tarba van assolir una gran importància en la producció tèxtil basada en la força hidràulica. Tots aquests nuclis seguien estratègicament el curs dels rius Adour i Garona i foren utilitzats pels aranesos davant l'absència de fàbriques autòctones, fet que explicaria també la manca d'exemples anteriors al de Vielha. La major part d'aquestes fàbriques tenien per funció transformar la llana que era lliurada en estat pur, únicament rentada, en madeixes hàbils per a tricotar o fer-ne ganxet.

1. El Museu dera Val d'Aran, dedicat a explicar la singularitat de la identitat nacional aranesa, fou inaugurat l'any 1984 en l'edifici conegut per la Tor deth Generau Martinhon, al bell mig del carrer major de la vila de Vielha. A partir d'aquest nucli central, però, s'hi afegiren la cessió de l'església de Sant Joan d'Arties per situar-hi les exposicions temporals i, l'any 1991, l'adquisició de la Casa Joanichuet de Vilamòs, dedicada a explicar la casa i la família araneses.

2. Respostes al qüestionari de Francisco de Zamora. Resposta de la Val d'Aran i documents diversos sobre aquesta vall. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), microfilm 96: 2435; microfilm 99: 2473.

3. Fons de la Junta de Comerç de Barcelona. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Junta de Comerç de Barcelona, núm. 585, vol. 58, f. 177r.-178r.; P. Madoz: Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar por... Madrid, 1840, p. 486.

(*) Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, 2001. Recerca/Documentació